

NEREGIŲ IR SILPNAREGIŲ PADĖTIS DARBO RINKOJE: SITUACIJOS YPATUMAI

Dr. Lidija Ušeckienė

Šiaulių universitetas,
Tęstinių studijų institutas
Stoties g. 11, LT-77156 Šiauliai
Telefonas 8 415 95851
Elektroninis paštas lidija.u@cr.su.lt

Dr. Ingrida Baranauskienė

Šiaulių universitetas,
Specialiosios pedagogikos fakultetas,
Socialinės pedagogikos ir psichologijos katedra
P. Višinskio g. 25, LT-77685 Šiauliai
Telefonas 841 595730
Elektroninis paštas i.baranauskiene@cr.su.lt

Pateikta 2006 m. spalio 18 d.

Parengta spausdinti 2006 m. spalio 30 d.

Santrauka

Šiame straipsnyje pristatomas tyrimas, kuriuo siekiama iš naujo įvertinti nereglių ir silpnaregių galimybes integruotis į darbo rinką mūsų visuomenėje, taip sudarant prielaidas praktiškai spręsti šių neįgaliųjų žmonių grupės įsidarbinimo problemas. Tyrimo **imtis**: 322 respondentai iš įvairių Lietuvos miestų ir rajonų. Kokia tikroji nereglių ir silpnaregių asmenų padėtis darbo rinkoje? Kiek yra pažengęs mokslininkų propaguojamas, o valstybės socialinėje politikoje deklaruojamas integracijos į atvirą darbo rinką procesas? Kas lemia dabartinės padėties ypatumus? Atsakymų į tokius klausimus paieška apibūdina šio straipsnio **tikslą**. **Tyrimo objektas** – nereglių ir silpnaregių padėties darbo rinkoje ypatumai. Tyrimo rezultatai įrodo **tyrimo hipotezę**, kad nereglių ir silpnaregių integracija į darbo rinką dėl visuomenės požiūrio (nepakankamo artimųjų palaikymo, neigiamo darbdavių požiūrio), neįgaliųjų žmogiškojo kapitalo stokos (išsilavinimo, profesinės patirties ir kompetencijos), dėl nepakankamos socialinės paramos įsidarbinant (valdžios institucijų abejingumo, neįgaliųjų organizacijų neprofesionalumo) vyksta lėtai ir neturi apibrėžtos perspektyvos.

Pagrindinės sąvokos: integracija į darbo rinką, atvira darbo rinka, uždara darbo rinka, socialinė parama įsidarbinant.

1. Tyrimo problema ir jos aktualumas

Socialinis ir praktinis aktualumas. Nereikia ypač gilių psichologijos žinių, kad suprastume, jog darbas žmogui yra šis tas daugiau nei pragyvenimo šaltinis. Negalią turinčio žmogaus gyvenime darbas užima dar svarbesnę vietą, o nedarbas yra dar skaudesnis. Neįgaliam asmeniui dažniausiai lieka tik du pasirinkimai: dirbti ir turėti langą į pasaulį arba nedirbti ir leisti dienas namuose, tarp keturių sienų. Baudžiamajame kodekse yra numatyta kardomoji priemonė – namų areštas. Deja, daugelis neįgalių žmonių taip praleidžia didesnę gyvenimo dalį (Valenta, 2003), todėl ypač svarbu suprasti nereglių ir silpnaregių padėtį darbo rinkoje, išsiaiškinti, kas trukdo, riboja šios neįgalių žmonių grupės įsidarbinimą arba atvirkščiai, padeda, leidžia lengviau integruotis į darbo rinką.

Lietuvoje 1990 metais dirbo 40 procentų, o 2000 metais – tik 17 procentų žmonių, turinčių negalią. Teritorinėse darbo biržose 2000 metais įsiregistravo 4375 neįgalūs žmonės: I grupės invalidų – 178, II grupės – 432, III grupės – 3765. Aktyviai dirbti norėjo 30 procentų neįgalių žmonių, įsiregistravusių teritorinėse darbo biržose, o 60 procentų jų siekė gauti bedarbio pašalpą (2003–2012

metų neįgalių žmonių socialinės integracijos metų programa). Akivaizdu, kad neįgaliųjų padėtis darbo rinkoje reikalauja rimtų pakeičimų. Neregijų ir silpnaregių nedarbas – rimta ne tik jų, bet ir visuomenės problema, todėl labai svarbu ieškoti kaitos kryptingumo, imtis priemonių neregiam ir silpnaregiams įdarbinti, integruoti į darbo rinką.

Mokslinio ištirtumo laipsnis. Mokslo ir technikos pažanga bei kiti socialiniai ir ekonominiai veiksniai didina nedarbą, aštrina užimtumo problemas. Neregiai ir silpnaregiai nespėja prisitaikyti prie modernios šiuolaikiškos ekonomikos pakeičimų. Šiai problemai spręsti turi būti sutelktos vyriausybės, mokslininkų – praktikų ir kitų institucijų – pajėgos.

Mokslinį straipsnio aktualumą rodo ir tai, kad neįgaliųjų profesinio rengimo, profesinės adaptacijos klausimai nagrinėjami mokslo straipsniuose, disertacijose, monografijose. Mokslinis diskursas vyksta skirtingose socialinėse ir edukacinėse erdvėse: ir Vakarų Europoje, ir Rusijoje, ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Neįgaliųjų ugdymo paradigmos klausimai nagrinėjami D. Armstrongo, F. Armstrongo, L. Bartono, P. McDonnellio, L. Ware, H. J. Stikerio, M. Wieviorkos, C. Stemano, D. P. Hallahano, J. M. Kauffmano, A. N. Šerbakovos, N. N. Malofejevo darbuose. Neįgalių asmenų profesinio rengimo padėtis, modeliai, besikeičiančios visuomenės iššūkiai neįgaliųjų profesiniam rengimui ir kaitos tendencijos analizuojamos D. Jungkunzo, R. Czychollo, H. Tutschnerio, O. Semmplerio, W. Baudischo, S. Joneso, D. P. Hallahano, J. M. Kauffmano, N. V. Maskolenko ir kitų mokslininkų studijose. Kuriamos naujos edukacinės neįgalių asmenų profesinio rengimo technologijos (Eisfeld, Hoffmann, 1999; Wilke, 1999). Keliami bendrųjų gebėjimų svarba neįgalių asmenų profesiniam rengimui ir tolesnei profesinei veiklai (Law, Wong, 1996; Gruber, 1999; Gruber, Mandl, 1996; Stopel, 2001). W. Eichhornas, R. Quickas ir kiti mokslininkai analizuoja Europos integracijos procesus ir jų įtaką neįgaliųjų profesiniam rengimui.

Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį nedaug kas iš mokslininkų analizavo neregijų ir silpnaregių profesinio rengimo ir integracijos į darbo rinką padėtį. Neregijų ir silpnaregių požiūrį į darbinę veiklą tyrinėjęs V. Gudonis siekė išsiaiškinti, kaip darbinė veikla veikia neregius ir silpnaregius, ką jiems duoda darbas, kaip žmogus jaučiasi jo netekęs (Gudonis, 1990). Profesinę sėkmę patyrusių neregijų profesinių interesų ir tikrųjų galimybių analizę tyrinėjo I. Baranauskienė, V. Gudonis, V. Tubutienė. Šio tyrimo rezultatai įrodė, kad realūs ir visapusiškai pagrįsti profesiniai lūkesčiai jaunystėje turi tiesioginę įtaką vėlesnei neregijų integracijai į darbo rinką (Baranauskienė, Gudonis, Tubutienė, 2005). Socialinės paramos pobūdžio kryptingumą neregiam integruojantis į darbo rinką atskleidė L. Ušeckienė ir I. Baranauskienė. Mokslininkės nustatė, kad neregiam įsidarbinant per mažai vertinamas tarpininkavimo poreikis: dabartinė tarpininkavimo institucija per menkai orientuota į neregijų galimybių atviroje darbo rinkoje plėtotę (Ušeckienė, Baranauskienė, 2005). Neregijų ir silpnaregių padėties darbo rinkoje ypatumai Lietuvoje dar mažai tyrinėti.

Šiame straipsnyje pristatomas tyrimas, kuriuo siekiama iš naujo įvertinti neregijų ir silpnaregių galimybes integruotis į darbo rinką mūsų visuomenėje, taip sudarant prielaidas praktiniam šių neįgaliųjų žmonių grupės įsidarbinimo problemų sprendimui. Kokia tikroji neregijų ir silpnaregių asmenų padėtis darbo rinkoje? Kiek yra pažengęs mokslininkų propaguojamas, o valstybės socialinėje politikoje deklaruojamas integracijos į atvirą darbo rinką procesas? Kas lemia susiklosčiusios situacijos ypatumus? Atsakymų į šiuos klausimus paieška apibūdina šio straipsnio **tikslą. Tyrimo objektas** – neregijų ir silpnaregių padėties darbo rinkoje ypatumai. Teorinis ir praktinis problemos formulavimas leido iškelti **tyrimo hipotezę**: neregijų ir silpnaregių integracija į darbo rinką dėl visuomenės požiūrio (nepakankamo artimųjų palaikymo, neigiamo darbdavių požiūrio), neįgaliųjų žmogiškojo kapitalo stokos (išsilavinimo, profesinės patirties, kompetencijos), dėl nepakankamos socialinės paramos įsidarbinant (valdžios institucijų abejingumo, neįgaliųjų organizacijų neprofesionalumo) vyksta lėtai ir neturi apibrėžtos perspektyvos.

Tyrimo imtis ir organizavimo ypatumai: tiriant neregijų ir silpnaregių padėtį darbo rinkoje, apklausti 322 respondentai iš įvairių Lietuvos miestų ir rajonų. Respondentai apėmė įvairias amžiaus grupes, daugiausia – darbingo amžiaus asmenų. Tyrimas vyko apklausos būdu. Pildomą anketą sudarė 5 dalys: demografinė, neregio arba silpnaregio išsilavinimo ypatumai, negalios poveikis teisei į mokslą, darbo paieškos patirtis ir profesiniai laimėjimai.

Duomenų rinkimo metodas. Empiriniams duomenims rinkti taikytas kokybinis tyrimo metodas. Atlikti pusiau standartizuoti individualūs interviu, tyrimo rezultatai patikrinti specialistų vertinimais. Be to, atlikta teorinių ir teisinių šaltinių analizė, išanalizuotos neregijų ir silpnaregių profesinės galimybės.

Duomenų apdoravimo metodas. Duomenims apdoroti buvo atlikta pusiau standartizuoto interviu metu gautos medžiagos turinio (kontentinė) analizė, t. y. duomenys kategorizuoti pagal semantinius ryšius. Atsakymų kategorizavimą kontrolė, kategorijų turinio patikrinimas ir intersubjektyvumo kontrolė atlikta pasitelkus ekspertus.

2. Tyrimo rezultatai ir jų interpretavimas

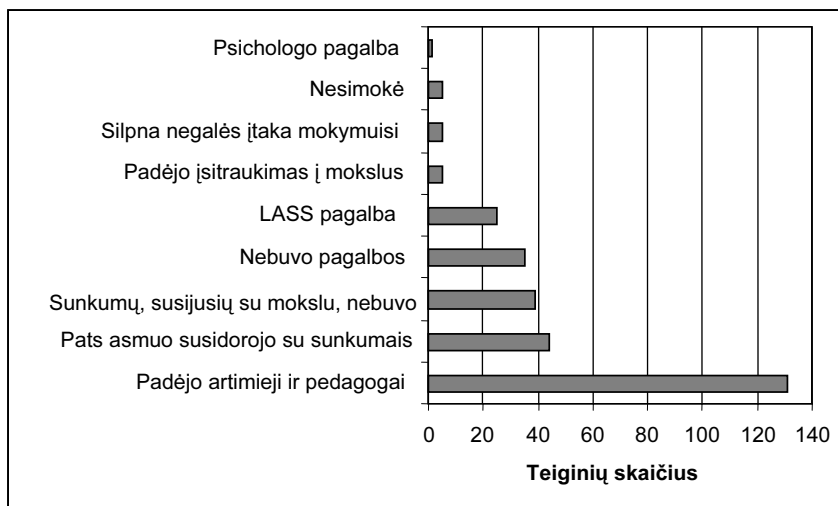
Tiriamųjų demografiniai duomenys

Neregių ir silpnaregių asmenų padėties darbo rinkoje tyrime dalyvavo 332 respondentai iš įvairių Lietuvos miestų ir rajonų. Daugiausia – 132 neregiai ir silpnaregiai – apklausti Šiaulių mieste ir rajone. Respondentų amžius labai įvairus; tačiau vyrauja darbingo amžiaus regėjimo negalia turintys asmenys. Iš 332 apklaustų neregių ir silpnaregių 148 asmenys yra I, 143 – II, 26 – III grupės invalidai. Be neregystės arba silpnaregystės, esama ir kitokių sveikatos sutrikimų: 34 respondentai turi fizinių ir judėjimo sutrikimų, 30 – kompleksinių sutrikimų, 19 – klausos, 10 – kalbos, 9 – intelekto, 2 – psichikos negalia, 228 respondentai jokių kitų surikimų neturi. Tyrinėjant neregių ir silpnaregių šeiminių sudėtį nustatyta, kad 150 respondentų yra vedę arba ištekėjusios, 45 – viengungiai arba netekėjusios, 45 – išsiskyrę arba išsiskyrusios, 34 gyvena su tėvais, 24 gyvena su draugu arba drauge, 23 – našliai arba našlės, 4 – kita. 211 respondentų augina vaikus, 104 jų neturi.

177 neregiai ir silpnaregiai mokėsi bendrojo lavinimo, 104 – specialiojoje, 24 – kitose mokyklose. 89 respondentai turi vidurinį išsilavinimą, 75 – aukštesnįjį, 52 – pagrindinį, 46 – aukštąjį, 34 – vidurinį profesinį, 18 – profesinį, 9 – pradinį, 1 – nebaigtą pradinį. Daugiausia tyrime dalyvavusių neregių ir silpnaregių (105) specialybę įgijo jau susirgę regėjimo liga. Tiek pat respondentų (105) specialybės visai neįgijo, o 101 specialybę įgijo dar prieš susirgdami. 157 respondentai įgijo vieną specialybę, 37 – dvi ir 15 – daugiau nei dvi specialybes. 103 tiriamieji visai neįgijo specialybės.

Laimėjimai išsilavinimo srityje ir negalios poveikis teisei į mokslą

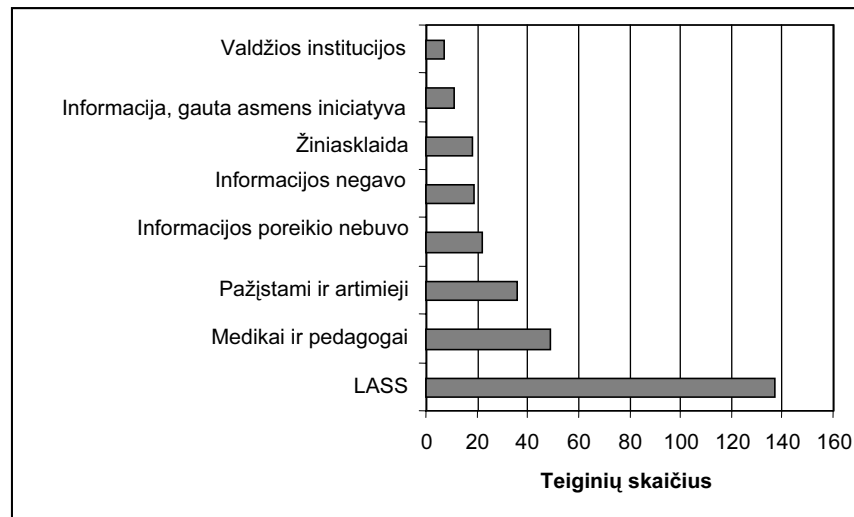
Su neįgalų asmenų įgytomis specialybėmis susijusias kategorijas sąlygiškai suskirstėme į dvi grupes: specialybes, reikalaujančias aukštos kvalifikacijos, ir specialybes, kurioms užtenka ir žemesnės kvalifikacijos išsilavinimo. Kategorijoje „Neregių ir silpnaregių įgytos specialybės“ išskirtos net 38 subkategorijos. Tai rodo neregių ir silpnaregių gausią įgytų profesijų įvairovę. Gausiausią teiginių turinčios subkategorijos: „**Pedagogo profesija**“ (28 teiginiai), „**Medicinos sesuo, masažistai**“ (32 teiginiai), „**Tiflopedagogai**“ (18 teiginių), „**Buhalteriai**“ (12 teiginių), „**Socialinis darbas**“ (10 teiginių), „**Bibliotekininkai**“ (10 teiginių), „**Technologai**“ (15 teiginių), „**Darbas, susijęs su žemės ūkiu**“ (10 teiginių), „**Muzikai**“ (8 teiginiai), pabrėžia neregių ir silpnaregių įgytų „aukštesnės“ kvalifikacijos specialybių populiarumą. Įgytų „žemesnės“ kvalifikacijos specialybių populiarumą tarp neregių ir silpnaregių apibūdina šios subkategorijos: „**Šaltkalviai – suvirintojai**“ (13 teiginių), „**Virėjai**“ (15 teiginių), „**Mezgėja – siuvėja**“ (9 teiginiai), „**Darbininkai LASS įmonėse**“ (20 teiginių).

1 pav. Pagalba neregiam ir silpnaregiam, padėjusi įveikti su mokslu susijusius sunkumus

Nagrinėjant neregių ir silpnaregių siekius mokytis, įgyti specialybę, išryškėja mokymosi sunkumų problema. Juos geriausiai atskleidžia kategorija „**Pagalba neregiam ir silpnaregiam, padėjusi įveikti sunkumus, susijusius su mokslu**“ (1 pav.). Respondentai daugiausia teiginių (131) priskiria subkategorijai „**Padėjo šeima ir artimieji**“. Tai rodo, kad artimų žmonių palaikymas, visokeriopa

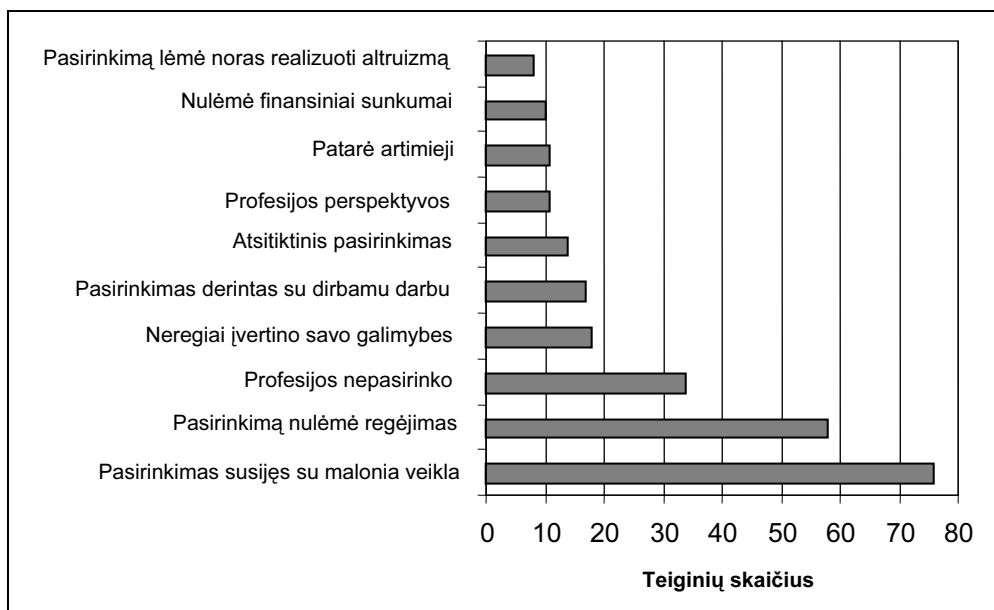
parama labai svarbūs veiksniai, padedantys neregiamis lengviau įveikti mokymosi sunkumus. Antroji subkategorija, turinti 44 teiginius, – „**Pats asmuo susidorojo su kilusiais sunkumais**“. Subkategorija „**Sunkumų, susijusių su mokslu, nebuvo**“, turi 39 teiginius, jie skamba taip: „Sunkumų nebuvo“, „Mokiausi gerai“, „Pagalbos nereikėjo“. 35 teiginiai priskiriami subkategorijai „**Nebuvo jokios pagalbos**“, ją būtų galima aiškinti dviprasmiškai: arba tos pagalbos nereikėjo, arba jos tiesiog niekas nesuteikė. Subkategorija „**LASS pagalba**“ (25 teiginiai) rodo, kad siekiant mokslo paramos sulaukta ir iš specialių neįgaliųjų organizacijų. Tai įrodantys teiginiai: „Padeda LASS, skyrė diktofonus, moka skaitovo pašalpas, skyrė magnetofonus“, „Padeda Lietuvos aklųjų draugija“.

2 pav. Informaciją neregiamis ir silpnaregiams apie mokymosi galimybes suteikė

Kategorija „**Didžiausios neregijų ir silpnaregių problemos siekiant išsilavinimo**“ paaiškina, su kokiomis didžiausiomis problemomis susiduria neregiai ir silpnaregiai, siekiantys išsilavinimo. Daugiausia teiginių (96) turinti subkategorija „**Nepritaikyta aplinka ir mokymosi procesas – mokymosi priemonių trūkumas**“ rodo esant aktualią ir seniai neregiamis ir silpnaregiams žinomą mokymosi problemą. Taip pat ne ką mažiau aktualesnė ir „**Finansinių problemų**“ subkategorija (87 teiginiai). „**Regėjimo negalės nulemti sunkumai**“ (90 teiginių) ir „**Kiti sveikatos sutrikimai**“ (37 teiginiai) – šios subkategorijos pabrėžia neigiamą negalios įtaką ir sveikatos svarbą mokslui. Dar dvi subkategorijos, rodančios neregijų ir silpnaregių problemas siekiant išsilavinimo: „**Su asmenybe susijusios problemos**“ (30 teiginių), „**Psichologinės problemos**“ (32 teiginiai). Subkategorija „**Problemų, susijusių su išsilavinimo siekimu, nėra**“ atskleidžia ir tai, kad ne visiems neregiamis ir silpnaregiams kyla kokių nors problemų siekiant išsilavinimo. Tai įrodo net 41 teiginys, pavyzdžiui, „Problemų nebuvo“, „Nekilo jokių sunkumų“. Nagrinėjant neregijų ir silpnaregių laimėjimus išsilavinimo srityje ir negalios poveikio jų teisei į mokslą sunkumus, išskirta kategorija „**Informaciją neregiamis ir silpnaregiams apie mokymosi galimybes suteikė**“, (2 pav.), kurioje pagrindinę vietą informacijos suteikimo apie mokymosi galimybes neregiamis užima subkategorija „**Informaciją suteikė LASS**“ (137 teiginiai). Tai rodo, kad LASS yra vienas iš pagrindinių neregijų ir silpnaregių informacijos šaltinių įvairiais, ne tik mokymosi galimybėmis susijusiais, klausimais. Antrąją ir trečiąją vietas teiginių skaičiumi užima subkategorijos: „**Informaciją suteikė medikai ir pedagogai**“ (49) ir „**Informaciją suteikė pažįstami ir artimieji**“ (36). Neregiai ir silpnaregiai studijuodami renkasi tokias specialybes kaip ir daugelis sveikųjų. Kas nulemia vienos arba kitos profesijos pasirinkimą, geriausiai atspindi kategorija „**Priežastys, nulėmusios neregijų ir silpnaregių profesijos pasirinkimą**“ (3 pav.). Subkategorija „**Profesijos pasirinkimas susijęs su malonia veikla**“ (76 teiginiai) kuo puikiausiai įrodo, kad rinkdamasis profesiją asmuo pirmiausia orientuojasi į savo poreikius ir pomėgius. Neregiamis ir silpnaregiams svarbu, kad jų būsimoji profesija teiktų malonumą, tačiau antroji pagal teiginių skaičių (58) subkategorija „**Pasirinkimą nulėmė regėjimo negalia**“ atskleidžia negalios įtaką profesijos pasirinkimui. Net 34 teiginiai priklauso subkategorijai „**Profesijos nepasirinko**“. Tai taip pat hipotetiškai susietume su negalios nulemtais apribojimais. „**Neregys pats įvertino savo galimybes**“ (18 teiginių) rodo, kad neregiai ir silpnaregiai rimtai mąsto apie profesijos pasirinkimą ir būsimą darbą: „Labiausiai tinkama akliesiems ir silpnaregiams galimybė įsidarbinti pagal tokią specialybę“, „Neturėjau galimybių rinktis, mokiausi ten, kur tikėjaisi gauti darbą“. Kategorijoje „**Kur studijuoja neregiai ar silpnaregiai?**“ subkategorija „**Niekur**“

nestudijuoja“ turi net 144 teiginius: „Nestudijuoju“, „Ne, niekur nesimokau“. Toks teiginių skaičius rodo, kiek daug neregų ir silpnaregių nesiekia jokie išsilavinimo. Studijuojančius apibūdina subkategorija „**Studijuoja aukštosiose mokyklose**“ (24 teiginiai). Šioje subkategorijoje matyti esamų aukštųjų mokyklų įvairovė: „Studijuoju neakivaizdžiai Klaipėdos Universitete“, „Studijuoju ŠU kolegijoje“, „Mokausi Vilniaus teisės Universitete“. Likusių dviejų subkategorijų pavadinimai „**Mokosi**“ (8 teiginiai) ir „**Lanko kursas**“ (6 teiginiai) atspindi jų turinį.

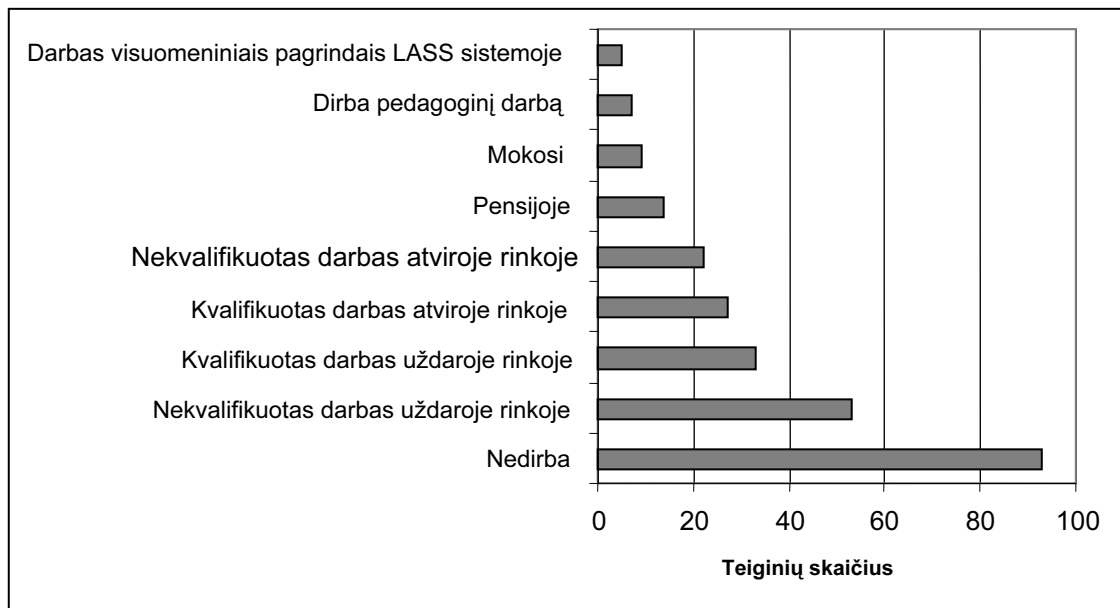
3 pav. Priežastys, nulėmusios neregų ir silpnaregių profesijos pasirinkimą

Profesinė patirtis

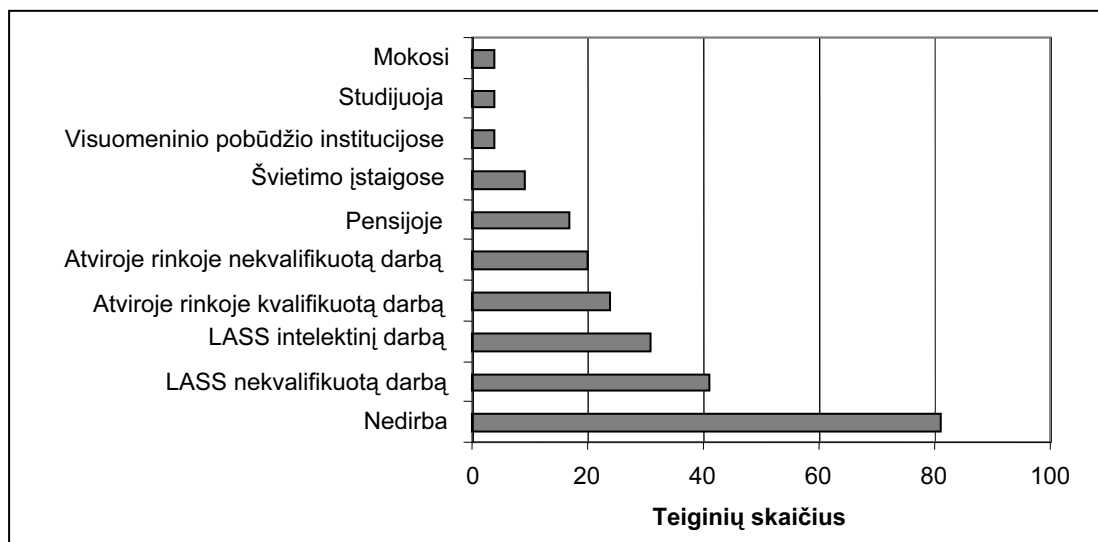
Tyrimo metu išsiaiškinta, kad tik 83 respondentai yra dirbę pagal įsigytą profesiją. Be to, išsiaiškinta, kad neregų ir silpnaregių darbo kolektyvas daugiausia mišrus (89 atsakymai), 50 dirba su sveikaisiais, o 34 – su neįgaliais asmenimis. Daug tiriamųjų į šį klausimą neatsakė dėl to, kad visai niekur nedirba.

Neregų ir silpnaregių profesinę patirtį ir laimėjimus atspindi ir jų dirbamas darbas, užimamos pareigos. Atliktame tyrime apie tai, kokiose darbovietėse jie yra dirbę, tai rodo kategorija „**Neregų ir silpnaregių darbovietės ir jų pareigos**“ (4 pav.). Kaip jau minėta, dauguma tyrime dalyvavusių respondentų yra bedarbiai. Subkategorija „**Nedirba**“ turi net 93 teiginius. „**Nekvalifikuotas darbas uždaroje darbo rinkoje**“ (53 teiginiai) subkategorija rodo neregų ir silpnaregių profesinę patirtį uždaroje darbo rinkoje. Dažniausiai neregai tokį darbą renkasi jiems pritaikytose darbovietėse, šiuo atveju LASS įmonėse. Nekvalifikuotą darbą neregai ir silpnaregiai dirba ir atviroje darbo rinkoje. Subkategorija „**Nekvalifikuotas darbas atviroje darbo rinkoje**“ turi 22 tai įrodančius teiginius: „UAB „Raseda“ – darbininkė“, „Mokyklos sarge“, UAB „Komunalininkas“ – valytoja. Kvalifikuotą darbą uždaroje darbo rinkoje dirba daug mažiau neregų ir silpnaregių (33 teiginiai), o atviroje darbo rinkoje – dar mažiau (27 teiginiai).

Kategorija „**Dabartinės neregų ir silpnaregių darbovietės ir jų pareigos**“ (5 pav.), atskleidžia tyrime dalyvavusių respondentų šiuo metu užimamas pareigas ir jų darbovietes. Padėtis kartojasi kaip ir prieš tai aprašytoje kategorijoje. Subkategorija „**Šiuo metu nedirba**“ (81 teiginys) dar kartą parodo didelį neregų ir silpnaregių nedarbą. „**Dirba LASS sistemoje nekvalifikuotą darbą**“ (41 teiginys), „**Dirba LASS sistemoje intelektualinį darbą**“ (31 teiginys). Šios subkategorijos rodo neregų darbą uždaroje darbo sistemoje. Teiginių skaičius panašus, galima teigti, kad neregų ir silpnaregių kvalifikuotas ir nekvalifikuotas darbas uždaroje sistemoje turi vienodą paklausą. Tam įtakos gali turėti asmenų išsilavinimas, profesinė kompetencija. Subkategorijos „**Dirba atviroje darbo rinkoje nekvalifikuotą darbą**“ (20 teiginių) ir „**Dirba atviroje darbo rinkoje kvalifikuotą darbą**“ (24 teiginiai) rodo, kad neregai bando skverbtis ir atvirą darbo rinką. Darbuotojų joje daug mažiau, tačiau tai puikiai atskleidžia neregų ir silpnaregių integraciją į atvirą darbo rinką.

4 pav. Neregių ir silpnaregių darbovietės ir jų pareigos

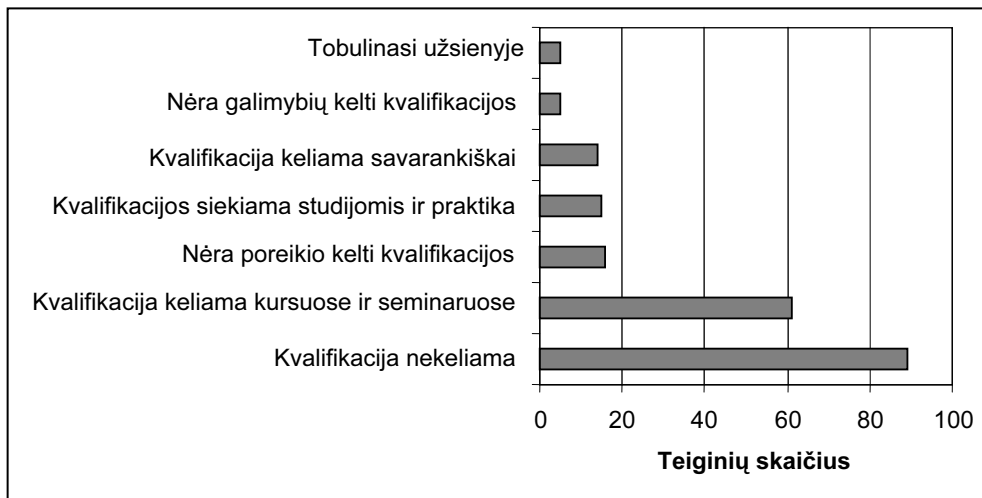

5 pav. Dabartinės neregių ir silpnaregių darbovietės ir jų pareigos

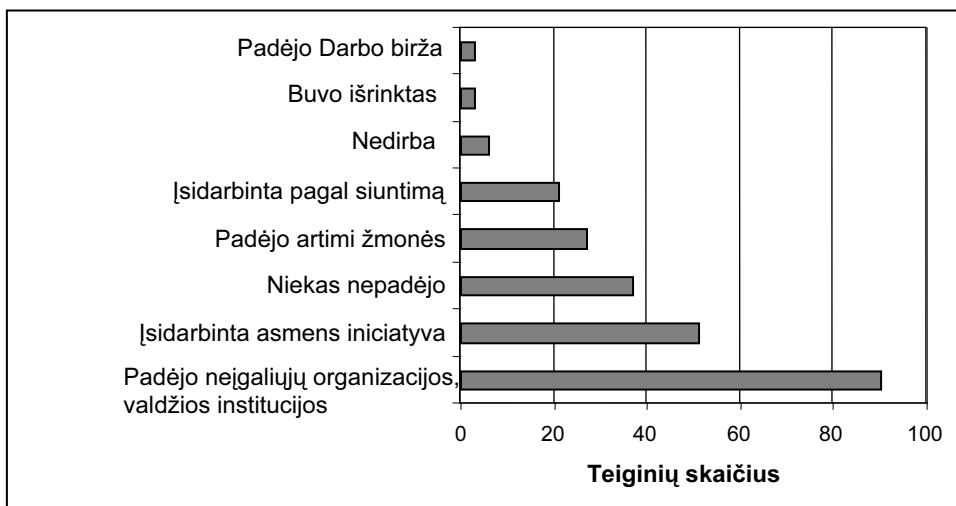
Kategorija „**Neregių ir silpnaregių profesinių žinių įsigytų profesinio rengimo institucijoje realizavimas**“ rodo, ar žinios įsigytos profesinio rengimo institucijose yra naudojamos, ar jų pakanka. Dauguma apklausoje dalyvavusių respondentų į šiuos klausimus atsakė teigiamai. Tai atspindi subkategorija „**Igytų žinių pakanka**“ (101 teiginys). Antrąją vietą pagal teiginių skaičių (47) užima subkategorija „**Žinių nepakanka**“, trečiąją – „**Žinios nereikalingos, nes nebedirba**“ (37 teiginiai), ketvirtąją – „**Kai dirbo žinių pakako**“ (36 teiginiai), penktąją – „**Pagal specialybę dirbti neteko**“ (5 teiginiai).

Išnagrinėjus neregių ir silpnaregių profesinių žinių įsigytų profesinio rengimo institucijoje pritaikomumą, galima kalbėti ir apie neregių ir silpnaregių profesinės kvalifikacijos kėlimą. Kategorijoje „**Neregių ir silpnaregių profesinės kvalifikacijos kėlimas**“ (6 pav.) daugiausia teiginių turinti subkategorija „**Kvalifikacija nekeliama**“ (89) patvirtina neregių ir silpnaregių pasyvumą profesinės kvalifikacijos kėlimo klausimu. Subkategorija „**Kvalifikacija keliama kursuose ir seminaruose**“ (61 teiginys) rodo ir tai, kad yra asmenų, besidominčių savo kvalifikacijos kėlimu. Kaip keliama kvalifi-

kacija, atskleidžia subkategorijos „**Kvalifikacijos siekiama studijomis ir praktika**“ (15 teiginių), „**Kvalifikacija keliama savarankiškai**“ (14 teiginių) ir „**Tobulinasi užsienyje**“ (5 teiginiai).

6 pav. Neregių ir silpnaregių profesinės kvalifikacijos kėlimas

7 pav. Neregiams ir silpnaregiams padėję įsidarbinti asmenys ir organizacijos

Kategorijoje „**Neregiams ir silpnaregiams padėję įsidarbinti asmenys ir organizacijos**“ (7 pav.) nagrinėjami visi pagalbos būdai, padėję neregiams ir silpnaregiams rasti darbo vietą. Daugiausia teiginių (90) turinti subkategorija „**Padėjo neįgaliųjų organizacijos, valdžios instancijos**“ rodo, kad itin svarbu neregių ir silpnaregių profesiniame gyvenime yra LASS, padedanti asmenims rasti darbą. Subkategorija „**Įsidarbinta pačio asmens iniciatyva**“ (51 teiginys) rodo, kad ir asmeninė žmogaus iniciatyva ieškantis darbo turi didelę reikšmę. Subkategorija „**Niekas nepadėjo**“ (37 teiginiai) atskleidžia, kad jokios pagalbos bandant įsidarbinti neregiai ir silpnaregiai nesulaukė. Kitus pagalbos šaltinius, padėjusius neregiams ir silpnaregiams rasti darbą, atskleidžia subkategorijos: „**Padėjo artimi žmonės**“ (27 teiginiai), „**Įsidarbino pagal siuntimą**“ (21 teiginys) ir kt.

Išvados ir apibendrinimai

Atlikta neregijų ir silpnaregių padėties darbo rinkoje analizė patvirtina iškeltą hipotezę, kad neregijų ir silpnaregių integracija į darbo rinką dėl visuomenės požiūrio (nepakankamo artimųjų palaikymo, neigiamo darbdavių požiūrio), neįgaliųjų žmogiškojo kapitalo stokos (išsilavinimo, profesinės patirties ir kompetencijos), dėl nepakankamos socialinės paramos įsidarbinant (valdžios institucijų abejingumo, neįgaliųjų organizacijų neprofesionalumo) vyksta lėtai ir neturi apibrėžtos perspektyvos. Būtų galima diskutuoti tik apie vieną hipotezės aspektą (per mažo artimųjų palaikymo). Tiesioginiai tyrimo rezultatai lyg ir paneigtų šią hipotezės dalį, tačiau, kita vertus, tyrimo rezultatuose galime išvelgti ir tokių teiginių, kuriuose artimųjų norai padėti nesiderina su faktinėmis galimybėmis, žinojimu (gebėjimu), kaip tai padaryti, ir pan.

Visuomenės požiūrio aspektu nustatyta, kad vyrauja klinikinis požiūris į neregijų ir silpnaregių integracijos į darbo rinką galimybes: artimieji norėtų padėti neįgaliajam, tačiau nežino kaip, netiki profesinės karjeros atviroje darbo rinkoje sėkme. Darbdavių nuostatos taip pat orientuotos į uždarą darbo rinką (socialines įmones). Akivaizdžiausias neregijų ir silpnaregių izoliacijos pavyzdys yra vyraujančios medicinos komisijos išvados apie neregijų ir silpnaregių galimybę dirbti tik specialiai neregiams ir silpnaregiams pritaikytose darbovietėse, atimančios bet kokią galimybę įsidarbinti atviroje darbo rinkoje.

Neįgaliųjų žmogiškojo kapitalo aspektu nustatyta, kad neregiai ir silpnaregiai, turintys aukštą profesinę kvalifikaciją, pasižymintys išskirtinėmis asmeninėmis ir profesinėmis savybėmis, sėkmingai integruojasi ir uždaroje, ir atviroje darbo rinkoje. Kaip rodo tyrimo rezultatai, tokių stiprių ir darbo rinkai pasirengusių asmenybių yra vienetai, tuo tarpu daugelis neįgaliųjų yra per menkai išsilavinę, kad galėtų konkuruoti darbo rinkoje. Prieš dešimtmetį ir dar seniau įgyto išsilavinimo nepakanka, ypač neturint arba praradus profesinę kvalifikaciją (daugelis tiriamųjų yra ilgalaikiai bedarbiai arba dirba nekvalifikuotą darbą uždaroje įmonėje). Ilgalakis nedarbas arba sunkus nekvalifikuotas darbas sudaro prielaidas susitaikyti su esama padėtimi (kam kelti profesinę kvalifikaciją, nes vis tiek nebus kur pritaikyti įgytų žinių ir gebėjimų) arba nerealiai vertinti savo profesines galimybes (ilgalaikiai bedarbiai neįvertina, kad jų žinios ir gebėjimai neatitinka šiuolaikinės darbo rinkos poreikių).

Per mažos socialinės paramos įsidarbinant aspektu nustatyta, kad Lietuvoje esanti socialinė parama įdarbinant yra neefektyvi ir jos nepakanka, kad neregiai iš tikrųjų integruotųsi darbo rinkoje. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma neregijų ir silpnaregių norėtų dirbti, jeigu turėtų tokią galimybę. Tikėtina, kad Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą, į Lietuvą atėjusi Europos socialinio fondo parama sudaro galimybes keisti susiklosčiusią padėtį. Atrodytų, kad sudarytos visos prielaidos neregiams ir silpnaregiams integruotis į darbo rinką. Tyrimo rezultatai tiesiogiai siejasi su praktiku vertinimais, kurie susiklosčiusią padėtį apibrėžia kaip netenkinančią neįgaliųjų asmenų lūkesčių. Svarbų indėlį neregijų ir silpnaregių profesinės integracijos procesui turi Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjunga. Kaip teigia Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjungos pirmininko pavaduotojas S. Armonas, kalbėdamas apie neregijų ir silpnaregių profesinę padėtį, „prieš 10–12 metų visi aklieji turėjo tvirtas socialines garantijas, dirbo daugiau negu 3 tūkst. LASS organizacijos narių. Dabar darbą turi tik apie 900 žmonių. Vien LASS įmonėje dirbančių žmonių sumažėjo beveik dešimteriopai, o patys tie žmonės atsidūrė nepavydėtinoje padėtyje. Deja, bet šiuos pokyčius įtakoja ne Aklujų ir silpnaregių sąjunga, o valstybės apsisprendimas pasirinkti vakarietišką gyvenimo modelį. LASS, kaip nevyriausybinė organizacija, turi ieškoti būdų, kaip tiems žmonėms padėti“ (Valenta, 2003).

LITERATŪRA

1. **Valenta A.** Noriu būti gyvenimo dalininkas. – Vilnius, 2003.
2. **Gudonis V.** Aklujų rehabilitacija ir integracija. – Šiauliai, 1990.
3. **Armstrong D., Armstrong F., Barton L.** Introduction: what is this book about? / **F. Armstrong & D. Armstrong & L. Barton** (Eds.)// *Inclusive Education & Policy, Contexts and Comparative Perspectives*. – Trowbridge, NJ: Cromwell Press, 2002.
4. **Baudisch W.** Pädagogische Kompetenz in der vorberuflichen Bildung für Jugendliche mit Lernbeeinträchtigungen// *Berufliche Rehabilitation*. 2000. No. 14–2.
5. **Hallahan D. P., Kauffman J. M.** Ypatingieji mokiniai & Specialiojo ugdymo įvadas. – Vilnius: Alma littera, 2003.
6. **Jones S.** A Consideration of Identity and Modernity in the Creation of a Social Exclusion Agenda in Lithuania – a Practitioners' View of the Existing and Emerging Role of Social Pedagogues. *Specialusis ugdymas*, 2001. I (IV).
7. **McDonnell P.** Inclusive education in Ireland: rhetoric and reality / **F. Armstrong & D. Armstrong & L. Barton** (Eds.)// *Inclusive Education & Policy, Contexts and Comparative Perspectives*. – Trowbridge, NJ: Cromwell Press, 2002.

8. **Steman C.** *Socialinio darbo su proto negalios vaikais pagrindai*. – Vilnius: Vaibra, 1999.
9. **Stiker H. J.** De quelques utopies realistes. Perspectives actuelles et pour demain / A. Blanc & H. J. Stiker (Eds.)// *L'insertion professionnelle des personnes handicapées en France*. – Paris, NJ: Desclee de Brouwer, 1998.
10. **Tutscher H.** Die Förderung der beruflichen Bildung von Benachteiligten im Rahmen des EU-Programmes Leonardo Da Vinci// *Berufliche Rehabilitation*. 2000. 14–2.
11. **Ware L.** Sunflowers, enchantment and empires: reflections on inclusive education in the United States/ F. Armstrong & D. Armstrong & L. Barton (Eds.)// *Inclusive Education & Policy, Contexts and Comparative Perspectives*. – Trowbridge, NJ: Cromwell Press, 2002.
12. **Wieviorka M.** Deficience, difference et egalite / A. Blanc & H. J. Stiker (Eds.)// *L'insertion professionnelle des personnes handicapées en France*. – Paris, NJ: Desclee de Brouwer, 1998.
13. **Wilke J.** „Ausbildungsbegleitende Hilfen“ konzipieren und verwirklichen. H. Podeszfa u. a. (Hrsg.)// *Berufsförderung psychisch Behinderten*. – Bonn: Herausgeber vom Bundesinstitut für Berufsbildung, 1999.
14. **Gruber H.** Erfahrung als Grundlage beruflicher Kompetenz / W. Hacker & M. Rinck (Hrsg.)// Schwerpunktthema „Zukunft gestalten“. – Lengerich, 1999.
15. **Gruber H., Mandl H.** Expertise und Erfahrung/ H. Gruber & A. Ziegler (Hrsg.)// *Expertiseforschung. Theoretische und methodische Grundlagen*. – Opladen, 1996.
16. **Stoppel F.** Schlüsselqualifikationen und die berufliche Eingliederung von Menschen mit Behinderungen// *Berufliche Rehabilitation*. 2001. No. 2.
17. **Eisfeld K., Hoffmann J.** Ein Modell zur Förderung von benachteiligten und leistungsschwachen Auszubildenden. H. Podeszfa u. a. (Hrsg.)// *Berufsförderung psychisch Behinderten*. – Bonn: Herausgeber vom Bundesinstitut für Berufsbildung, 1999.
18. **Eichhorn W., Quick R.** Berufliche Rehabilitation, Europa und die Bundesarbeitsgemeinschaft Berufsbildungswerke. *Berufliche Rehabilitation*. 2001. No. 2.
19. **Law L. C., Wong K. M.** Expertise und instructional Design / H. Gruber & A. Ziegler (Hrsg.), *Expertiseforschung. Theoretische und methodische Grundlagen*. – Opladen, 1996.
20. **Semmler O.** Gestaltung der Zukunft in Kenntnis der Geschichte: Berufliche Rehabilitation in Berufsbildungswerken// *Berufliche Rehabilitation*. 2001. No. 1.
21. **Jungkunz D.** Išsilavinimas ir kvalifikacija – profesinio mokymo tikslai didaktinių modelių kontekste// *Profesinis rengimas*. 1999. No. 2.
22. **Czycholl R.** Mokymasis įmonėje// *Profesinis rengimas*. 1999. Nr. 2.
23. Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 programa 2002.
24. **Baranauskienė I., Gudonis V., Tubutienė V.** Profesinę sėkmę patyrusių neregijų profesiniai interesai ir realios galimybės// *Specialusis ugdymas*. 2005. Nr. 1(12).
25. **Ušeckienė L., Baranauskienė I.** Tarpininkavimo kryptingumas neregijų įsidarbinimo situacijoje// *Socialinis darbas*. 2005. Nr. 4 (1).
26. **Малофеев Н. Н.** От профессионально-трудового обучения к повышению адаптационных возможностей детей с интеллектуальными проблемами. Под ред. А. Н. Щербаковой. Новая модель обучения в специальных (коррекционных) общеобразовательных учреждениях VIII вида. Книга первая. – Москва: НЦ ЭНАС, 2001а.
27. **Малофеев Н. Н.** Перспективы развития учебных заведений для детей с особыми образовательными потребностями в России. Актуальные проблемы интегрированного обучения: материалы Международной научно-практической конференции. – Москва: Права человека, 2001б.
28. **Москоленко Н. В.** Подготовка умственно отсталых воспитанников-сирот к самостоятельной жизни в условиях интернатного учреждения VIII вида. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Москва, 2001.
29. **Щербакова А. Н.** Новая модель коррекционного учреждения для умственно отсталых детей. Под ред. А. Н. Щербаковой, Новая модель обучения в специальных (коррекционных) общеобразовательных учреждениях VIII вида (с. 9–0). Книга первая. – Москва: НЦ ЭНАС, 2001а.
30. **Щербакова А. Н.** Система трудового обучения в УВК № 1836. Под ред. А. Н. Щербаковой, Новая модель обучения в специальных (коррекционных) общеобразовательных учреждениях VIII вида (с. 17–20). Книга первая. – Москва: НЦ ЭНАС, 2001б.

THE SITUATION OF THE BLIND AND PARTIALLY SIGHTED IN THE JOB MARKET: PECULIARITIES OF THE SITUATION

Dr. Lidija Ušeckienė

Šiauliai University

Dr. Ingrida Baranauskienė

Šiauliai University

Summary

The article presents the research which aims at reassessing the possibilities of the blind and partially sighted to get integrated in the job market in our society (in this way assisting the disabled people to solve problems of their employment). **The scope of the research:** 322 respondents from different Lithuanian towns and regions. What is the real situation of the blind and partially sighted in the job market? How far ahead is the process of integration into the open job market, which is being advocated by scholars and declared by the state's social policy? What decides the peculiarities of the present situation? **The aim** of this article is described by the search of the answers to these questions. **The object of the research:** the peculiarities of the situation of the blind and partially sighted in the job market. The results of the research prove **the hypothesis of the study**, that the integration of the blind and partially sighted into the job market is an extremely slow process and has no well-defined prospects. This is due to the attitude of the society (inadequate family support, negative attitude of employers), lack of human capital of the disabled (education, professional experience and competence), due to inadequate social support facing the employment situation (indifference of governmental institutions, unprofessional work of the organizations of the disabled). Only one aspect of the hypothesis could be discussed (inadequate support of the relations). On one hand the results of the research would deny this part of the hypothesis, but on the other hand, the results show that the relations' wish to help is not compatible with factual possibilities, awareness (ability) how to do this.

From the aspect of public attitude, it has been defined, that there exists clinical approach towards the integration of the blind and partially sighted into the job (labor) market: the relations would like to help the disabled, but they are not aware how, they do not believe in professional career in the open job market. The attitudes of the employers are oriented to the closed job market (social enterprises).

In the aspect of human capital of the disabled it has been revealed, that the blind and partially sighted having higher professional qualifications, exceptional personalities or professional skills get integrated quite successfully both in a closed or open job market.

However, the results of the research prove that the number of strong and ready for the job market personalities is small. Meanwhile the majority of the disabled are not sufficiently educated to compete in the job market.

In the aspect of inadequate social assistance facing employment situation it has been established that the existing social assistance in Lithuania is not efficient and insufficient to help the blind get integrated into the job market. The results of the research have revealed that the majority of the blind and partially sighted would prefer to work if they had a possibility. Now, when Lithuania has joined the European Union, the support of European Social Fund will capacitate new changes in this situation.

Keywords: integration into the job market, open labor market, closed labor market, social support facing the employment situation.